

TÓTH VALÉRIA, Személynévadás és személynévhasználat az ómagyar korban

A Magyar Névarchívum Kiadványai 38. Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen, 2016.

291 lap

1. TÓTH VALÉRIA névtörténeti tárgyú akadémiai doktori értekezése két kötetben jelent meg: 2016-ban a Személynévadás és személynévhasználat az ómagyar korban, 2017-ben pedig a Személynévi helynévadás az ómagyar korban címmel. E munkák a két legősibb tulajdonnévfajta rendszerbeli érintkezését, összefüggéseit fejti ki monografikus igényvel, időszerűnek tartva a névtörténeti kutatások eddigi eredményeinek felülvizsgálatát, összegzését, a korszerű névtudományi szemlélet újragondolását. A továbbiakban az első kötetet ismertetem részletesebben; a 2017-es kiadvány bemutatása a folyóirat következő számában lesz olvasható.

A bevezető azokat az általános névelméleti nézeteket hangsúlyozza, amelyek alapján a két tulajdonnévfajta egymásra gyakorolt hatását fel lehet mérni. Ezek elsősorban a névadás és névhasználat kognitív-pragmatikai természetében ragadhatók meg. Az ilyen szemléletű leírási keret a névrendszer bármelyik időszakára, így az ómagyar kor személy- és helynévrendszerének leírására is alkalmazható, és részleteik kialakulásának, egymásra épülésének a folyamatát is szemlélteti. A két névrendszer fő jellemzőit a szerző a leginkább célravezető, funkcionális keretben fejti ki, mely a névhasználók, a névviselők és a nevek hármassága felől közelítve a rendszertani leírás fő összetevőit is egyértelműen meghatározza.

A kötet két nagy egységre tagolódik: 1. A történeti személynévkutatás alapkérdései (11–112), 2. Az ómagyar kor személynévrendszere (113–260).

2. A számos alfejezetre tagolódó első nagy egységben a szerző sorra veszi a történeti névvizsgálat korábbi elméleti eredményeit, kiegészítve, egyben szembesítve is az újabb szemléleti-módszerbeli – gyakran saját – nézetekkel, amelyek a történeti névkutatás biztosabb alapját képezhetik. Közülük először a források személyjelölő szerkezeteinek értékelési szempontjait tekinti át, kiemelve a különböző típusú források tulajdonneveinek funkcionális különbségeit, és felhívva a figyelmet az írásbeliség felszíne mögötti, jóval változatosabb beszélt nyelvi névhasználatra. Hangsúlyozza, hogy a névadatokat a gazdaszóvegtől nem elszakítva, hanem annak a forrásnak az elemeként szükséges vizsgálni, melyben előfordulnak. A személynévkutatás kulcskérdése annak a kiderítése, hogy a források latin szerkezetei milyen szabályszerűségek szerint alakultak, mert ezek a mögöttük álló magyar nyelvi formákról is számot adhatnak. Rámutat továbbá a szerző azokra a kérdésekre is, amelyekben régebben téves következtetéseket vontak le, többek között a Kárpát-medence korai etnikai viszonyaira nézve. Erre ugyanis a személynevek nem alkalmasak, mivel a névdivat nagyban korlátozza, hogy a névből a névviselő etnikumára következtetni lehessen.

A személynévtörténet elméleti szemléleti alapjait a személynévadás és -névhasználat általános névelméleti jellemzői nyújtják. A szerző hat alfejezetben fejti ki ezeket.

Elsőként a személynevek rendszerszerűségéről szól. Minthogy a tulajdonnevek nyelvi jelek, nyelvi kritériumok szerint ragadhatók meg, konvencionális elemei valamely névadási rendszernek. A továbbiakban a személy- és helynevek rendszerjegyeinek különbségeit sorolja fel a szerző. A helyneveket jelöltjeik szerint, a személyneveket névfunkciók szerint kategorizálják. A rendszerszerűség legerőteljesebben az új neveknek a modellektől való meghatározottságában érvényesül. Más szabályszerűségek irányítják a merev, statikus névfajták rendszerét, mint a dinamikus, nyitott névfajtákét. A névmodelleket azonban nemcsak nyelvi tényezők alakítják, hanem az a társadalmi-kulturális közeg is, amely jellemzi az adott kort. Ezért TÓTH VALÉRIA külön alfejezetet szentel a személynévadás kulturális meghatározottságának. A tulajdonneveket ugyanis minden más nyelvi elemnél erőteljesebben jellemzi a kultúrával való összefüggésük: a névrendszerek különbségei a kulturális közeg különbségeiből adódnak. A névrendszer nem annyira a nyelv rendszerével, hanem a kultúrával mutat szorosabb összefüggést. A személynevek kulturális kötöttsége azonban jóval erőteljesebb, mint a helyneveké.

Fontos alfejezetek következnek ezután a személynévadás és -használat pragmatikai és kognitív tényezőiről. A személynévadást befolyásoló körülmények pragmatikai szemléletmódjának megfelelő terminológiát vezet be a szerző HOFFMANN ISTVÁN nyomán. Az egyik típus választott vagy listanévként, a másik automatikus vagy átadott névként kapcsolódik az egyénhez. Mindkét névfajta egy használatban levő zárt névállományból építkezik. A harmadik típust, a kreált vagy alkotott neveket nem kötik formális szabályok. Hatnak a névadásra a családi, vallási, társadalmi hagyományok, jogi, intézménybeli tényezők is. Mindezekből kialakul a beszélőnek egy bizonyos névkompetenciája, melynek kulturális ismérvei mellett nyelvi összetevői is vannak. A személynév-kompetencia kulcsfontosságú pragmatikai tényező minden kor személynévhasználatában. A névkompetencia a beszélőknek a nevekről való alapvető kulturális, pragmatikai, nyelvi tudása, melyben nagy szerepe van a névmodellek gyakoriságának. A gyakoriság mértékének változása a névrendszer változásának tendenciáit határozza meg.

A szerző bevezeti a mentális (kognitív) tabló fogalmát, vagyis az egyén személyes viszonyainak azt a mentális leképeződését, amelynek a személyek közti relációk éppúgy részét képezik, mint a személynévadási modellek és az egyes elnevezések is. Az egyének mentális tablója között jelentősebb különbségek is mutatkozhatnak. A mentális tabló homogén vagy heterogén voltát nagyban befolyásolja a közösség zárt vagy nyitott volta.

Funkcionális-kognitív szempontból az alapnévfajták közül a névviselőkkal a legszorosabb kapcsolatban a kreált nevek állnak; ezeket leíró vagy sajátosságjelölő neveknek nevezhetjük. Míg ezek mindig motiváltak, a nexusnevekre csupán egyféle motiváltság jellemző: az, hogy milyen genetikai vagy működés alapján szerveződő közösséghez való tartozást fejeznek ki. A választott vagy referáló neveknél nincs motiváció: fő funkciójuk, hogy egy kisebb közösségben azonosítsák az egyedeket. Végül a negyedik személynévfajta, az affektív nevek kognitív tartalmát a névadó, a névhasználó és a megnevező személy közötti érzelmi viszony adja. Ez pragmatikai szempontból módosított névként definiálható, mert más nevek módosításával jön létre. A személynévrendszer működése szerint egyesek dinamikus névfajták (sajátosságjelölő, affektív nevek), mások merevek, statikusak (referáló és nexusnevek). Végül azt hangsúlyozza a szerző, hogy a legfontosabb szerepe a megnevező nézőpontjának van, hiszen az elnevező szabadon választhat az elnevezett sajátosságai közül.

A névadás funkcionális tényezőivel a legszorosabb kapcsolatban a névmodellek vannak. Ezek a nyelvhasználók mentális-nyelvi rendszerének részei, fontos szerepük van a nevek használatában, új nevek alkotásában, korábban nem ismert szerkezetek névként való felismerésében. A már ismert elemekből a névhasználók sémákat vonnak el, amelyek mintaként működnek új névformák létrehozásakor. A minták nem azonos produktivitással vannak jelen a névrendszerben, hanem skalárisan a szabályjellegű mintáktól a gyenge alternatívaként élő mintákig. A névminták névközösségbeli hatása nagyon különböző is lehet. Végül a szerző a névadás és névhasználat névszociológiai tényezőit tekinti át az egyes társadalmi rétegekben, a vallással, az etnikummal és a nemekkel való összefüggésben, a személynévhasználat informális (szóbeli) és formális (írásbeli) szintjeihez kötöten.

A névelméleti kérdések utolsó nagyobb egysége a személyjelölő szerkezetek kérdéskörét tárgyalja, szintén több alfejezetre osztva. A források személyjelölő szerkezeteinek szociológiai értéke abból a kettősségből adódik, amely az írásbeli rögzítés és a mögöttes élő nyelvhasználat összefonódásából származik. Ez a kettősség egyrészt a jellegzetes latin nyelvi szerkezetek formai megoldásaiban, másrészt a bennük levő személynévi elemek megformáltságában is tapasztalható. A források személyjelölő szerkezeteinek típusairól szólva első helyen az áll, hogy milyen latin szerkezetsablonokat rögzítettek az oklevelek lejegyzői, és mögöttük milyen élő nyelvhasználat húzódhat meg. E kérdésben a szerző a szakirodalmi előzményektől eltérően nem a szerkezetek latin nyelvű elemeiből (pl. *filius, dictus*) indul ki, hanem abból, ami a szóbeli névhasználattal feltehetőleg közvetlenebb kapcsolatban van. Azok a névfunkciók szolgálnak vizsgálat alapjául, amelyeket a latin nyelvű szerkezetek kifejezni hivatottak. A latin személyjelölő szerkezetek központjában csakis referáló név állhatott: a szerkezet élén mint főtag helyezkedett el. Mellette sajátosságjelölő elem szerepel latin kapcsolóelemmel (*dictus, de* + helynév) vagy anélkül. A latin szerkezetsablonok másik típusa a nexusviszonyokat rögzíti (*filius, de genere*).

A latin elemet tartalmazó és nem tartalmazó szerkezetek között korábban a legtöbb kutató különbséget feltételez: a latin elem nélkülieket magyarosabbnak vélik. Ezt a szerző – az újabb, ezzel ellentétes véleményt megfogalmazó szakirodalmat követve – felülvizsgálandónak mondja: inkább az oklevélírói gyakorlat változását sejtí mögöttes, amiatt is, hogy a jelölt és jelöletlen szerkezetek ugyanazon személyre vonatkozó párhuzamos variációi azonos szocioonomasztikai értékűek.

Foglalkozik továbbá a szerző a normatörekvés jeleivel is. A kancellária és a hiteles helyek útján kifejlődött szabályok, az európai oklevélírói gyakorlatban is érvényesülő hasonló típusú szerkezetek bizonyos fokú egységesülést vontak maguk után.

Az oklevélíróknak a források személynévhasználatában játszott szerepét elemzi a következő alfejezet. Az oklevélírók beavatkozását a szóban forgó személy lehetséges megnevezései közötti választás és bizonyos latinizálási szokások dominálják. A források a kevertnyelvűség reprezentációi, amelyekben az idegen nyelv dominanciája érvényesült. Az oklevelek személyjelölő szerkezeteit elemezve le kell választani azt a réteget, amely az oklevélíró nyelvi lenyomatát képezi, arról, amely a helyi névhasználatot kifejező formákat tartalmazza. Az oklevélíró a névválasztással egyidejűleg azt a szerkezetsablont is kiválasztja, amellyel az adott névformát a latin szövegbe beilleszti. A normakövetés megnyilvánulásaként értékelhetők a latinizálások különböző formái is. A szerző meggyőződése, hogy a latin nyelvű források helynévi és személynévi szórványai alkalmasak a korabeli beszélt nyelvi valóság kitapintására.

3. A második nagy egység témája az ómagyar kor személynévrendszere. E fejezetben sem törekszik a szerző a szakirodalom széles körű eredményeinek összefoglalására; ehelyett azokat a problémaköröket érinti, amelyek a funkcionális megközelítés folytán némileg más megvilágítást kaphatnak. A fejezet másik kulcskérdése a nyelvi forrásanyag, amelyre a nyelvi feltevések alapozódnak. A szerző a következő forráscsoportokra támaszkodik: a legfontosabb kézikönyvek, névtárak korpusza, nagy névanyagot felvonultató tanulmányok, család- és ragadványnév-monográfiák.

Ezután sorra kerülnek az ómagyar kor személynév-fajtái kronológiai sorrendben. Elsőként a sajátosságjelölő nevek kérdései állnak. Legkorábbi dokumentáltsága mellett e névtípus ősi voltát bizonyítja, hogy a többi személynév-fajta belőle vezethető le, így ez képezi a névrendszer gerincét. A kereszténység felvételével a rendszer átstrukturálódik, a sajátosságjelölő nevek más szintre helyeződnek át. A hivatalos névhasználat első állomását éppen ebben látja a szerző: a referáló nevek mellett a sajátosságjelölő neveket is gyakran viselik az egyének, hol váltakozva, hol egyidejűleg is mint párhuzamos névformákat a 13. században. A nexusnevek kialakulása után már a ragadványnevekre mint a sajátosságjelölő nevek újabb rétegére hivatkozik a szerző, tudniillik ugyanolyan a kognitív mechanizmusuk.

A sajátosságjelölő személynévek szemantikai jellemzőik szerint minden esetben motiváltak, leíró jellegűek, az egyén valamilyen tulajdonságát jelölik meg. A névadás okának a meghatározására azonban nem egyforma esélyt hordoznak. Egyes altípusaik motivációs háttere kideríthető (pl. lokális viszonyok, foglalkozás, etnikai viszonyok), mások viszont többféle szemantikai jegyet is tükrözhetnek. Még a világos közszói transzpareniciájú sajátosságjelölő névformák is bonyolult mentális folyamatok révén keletkezhetnek, s egy személynév már pusztán létével is motiválhatja a további névadást.

A sajátosságjelölő személynévek rendszeréről szóló alfejezetben a szerző e névfajta legelterjedtebb, hagyományos funkcionális-szemantikai tipologizálását bírálja, és helyette egy olyan, lexikális-morfológiai keretet vázol fel, mely a nevek szerkezetének megragadható nyelvrendszerbeli komponenseiből indul ki, és nem abból a felderíthetetlen helyzetből, hogy a nyelvi elemek névként való felhasználását milyen körülmények motiválhatták. A javasolt lexikális-morfológiai tipológia rendszere alapszófajokat mint főkategóriákat, ezeken belül pedig altípusokat (pl. köznév: személyt jelölő; élőlényt, de nem személyt jelölő; élettelen dolgot jelölő) különít el.

A sajátosságjelölő személynévek keletkezéstörténete éppoly bizonytalan, mint az eredeti motiváció. E fejezet is e névfajta névszociológiai tényezőivel foglalkozik. Az ómagyar kor társadalmi differenciáltságának jelenségeiből kiemeli a szerző, hogy az Árpád-korban a sajátosságjelölő nevek főleg az alsóbb társadalmi rétegek névhasználatát jellemezték. Vizsgálja, hogy a nemesek és nemtelenek körében milyen kognitív tartományok aktivizálódtak, és az egynevség, illetve a több névvel való megnevezés hogyan módosult az ómagyar kor folyamán.

E névfajta záró alfejezeteként szól a szerző a helynévi alapszóból alakult sajátosságjelölő nevekről. A helynevek és a személynévek rendszertani összefüggésének egyik pólusát képezik ezek a nevek, amelyek tekintélyes súllyal vannak jelen a sajátosságjelölő nevek körében. Alapjukul helynévi vagy földrajzi köznévi lexémák egyaránt szolgálhatnak. Legjellegzetesebbek azok a névalakok, amelyekben településnevek szolgálhattak a név alapjául. Morfológiai szerkezetük kétféle: formáns nélküli vagy *-i*, *-si* képzős. Keletkezésükben kétféle folyamat játszott szerepet: személynévképzés és metonímia. E kétféle struktúra egy személy nevében is váltakozhat. A szerző több korábbi kutató véleményét

is elutasítja arról, hogy a formáns nélküli forma esetében a képző „tollban maradt”. A helynévi lexémát tartalmazó sajátosságjelölő személynevek a családnévelőzmények legkorábbi típusát is képviselik, mert a családnevet életre hívó nexusnévfajtaiban alapvető szerepe volt a birtoklásnak, ez pedig az erre utaló név állandóságát is megkövetelte. Ez a személynévfajta a nyelvtörténet bármely korszakában a névrendszer magját képezi.

A következő névfajta anélkül azonosítja az elnevezettet, hogy további funkciók társulnának hozzá. Forrásbázisául nagyrészt a jövevénynevek szolgálnak, mintává (listanévvé) alakulva szintén gyarapítják állományukat. A szerző azonban a jövevénynevekre leszűkítve vizsgálja e névtípust, az érintkezésnek két síkját különítve el: az alsóbb néprétegek esetében és a magasabb szinten zajló érintkezéseket. Az előbbit a honfoglalás előtti török és a letelepedés utáni szláv és német névkincs képviseli, míg az utóbbiba főleg a kereszténység által elterjesztett egyházi latin személynevek tartoznak, illetve kis részben irodalmi gyökerű francia elemek.

A referáló nevek előfeltételeként a beszélőközösség bizonyos fokú kétnyelvűségét tartja szükségesnek a szerző. A korábbi idegen hatásokat felülmúlva a kereszténység felvétele egészen más névhasználati helyzetet teremtett. A görög–latin egyházi névréteg a közvetlen népi érintkezéstől eltérő névtípusként: kultúrnévtípusként funkcionált, és egy ideig kötelező érvénnyel latin formában jelentkezett az okleveles forrásokban. Az egyházi nevek elterjedése magával hozta e névréteg jelentésnélküliségét, a névhasználók egyre kevésbé várták el a nevek leíró jellegét. Rendszertani tekintetben a névanyag egészének a struktúrája is megváltozik: a korábbi névadás sokféle variációs lehetőségével szemben az egyházi nevek szűk köre miatt a névrendszer zártabbá, kötöttebbé válik. Az egyszerűsödés azonban nem az egész névrendszert érintette, hanem csak bizonyos személynévfajtákat és névhasználati színtereket. A keresztiségben kapott nevek nagyobb presztízzsel, bizonyos fokú hivatalossággal bírtak. Az ómagyar korban több részrendszer létezett egyidejűleg, mert a leíró személynevek rendszere sem tűnt el, csak perifériára szorult.

A társadalmi szerveződés bizonyos fokán a genetikus-társadalmi összetartozás kifejeződésére új névfajta alakult ki: a nexusnév. Alapvető forrásbázisául a sajátosságjelölő személynevek elemei szolgálnak. A nexusnév két főtípusa: a kronológiailag elsődleges, de visszaszoruló nemzetségnevek és a helyükbe lépő családnevek kategóriája. A nexusnevek megítélése a szakirodalomban ellentmondásos, a szerző az előzményirodalommal szembe helyezkedő véleményét több érvel is támogatja. A nemzetségekkel és a nemzetségnevekkel a történettudomány sokat foglalkozott, a nyelv- és névtudomány oldaláról ez viszont majdnem teljesen hiányzott. A szerző e hiányt igyekszik pótolni. A *de genere* típusú latin szerkezetek első előfordulása 1208-ból adatolható, utána másfél évszázadig használják a felsőbb társadalmi réteg jelölésére. A nemzetségnévvel való megkülönböztetés a 13. század második felében éri el csúcspontját, a 14. század elejétől viszont zuhanás tapasztalható.

A nemzetségnevek eredetét korábban általában Anonymus munkájában jelölték meg. A szerző viszont rámutat, hogy a szerkezet jelentkezése nem olyan gyakori Anonymusnál, mint korábban jelezték. A korábbi vélekedéssel ellentétben a szerző szerint a nemzetségneveknek sokkal nagyobb szerepük volt a családnevek kialakulásában. Funkcionális tekintetben ugyanis a nemzetségnevek a családnevek legközvetlenebb előzményének tarthatók, konkrét elemeket is adhattak a családnevek kategóriájának. Ez az első olyan megnevezési forma, amely egymással rokonságban álló emberek összefoglaló tulajdonnévi megjelölésére szolgált, és az oklevelek nemzetségjelölő szerkezetei mögött mégiscsak állhatott beszélt

nyelvi valóság. A nemzetségnevek rendszertani kapcsolatait tekintve tekintélyes hányaduk referáló vagy sajátosságjelölő névre megy vissza.

A családnév olyan személynév-fajtaként értékelhető, amely egyedül a genetikai összetartozás tulajdonnévi megjelölésére szolgál. Ez a funkcionális egyneműség a motivációs alapú tipológiákban nem használható. Azok a szemantikai tartalmak, melyek a családnév-rendszerezésekben szerepelnek, nem a családneveket, hanem azok előzményeit, a sajátosságjelölő neveket jellemzik. A családnevek rendszertani jellemzői között a legfontosabb kritérium a családtagok közös név alatti megnevezése, valamint a névforma generációk közötti áthagyományozódása, öröklődése. A családnév kialakulásának és megszilárdulásának idejéről megoszlanak a vélemények. A családnév pontos kritériumára azonban igen nehéz bizonyítékokat találni a középkori forrásokban. A hivatalos anyakönyvezés bevezetéséig a családnevek megváltoztathatósága természetes jelenség volt. A családnevek állandósulását ugyanakkor az a funkcionális jegyük segítette elő, hogy használati körükként nem a szűkebb közösség, hanem a szélesebb nyilvánosság jelölhető meg.

A családnevek kialakulása a szerző szerint a közösségen belüli azonosnevűség megszüntetésének igényéből fakadt. Ez nem a helyi lakosságnak, hanem a hivatalnak volt az érdeke. Az európai névmodellek is fontos katalizátorokként működtek, sőt ez utóbbi szerepe tűnik a legerőteljesebbnek.

A családnevek rendszertani-tipológiai leírásában a névadás indítéka, illetve szófaji osztályozása állt előtérben. A szerző szerint a családnevet mint személynév-fajta alapján határozhatjuk meg, hogy milyen funkciójú elemek szolgáltak számára alapul, alaktani szempontból pedig azokat a lexikális-morfológiai elemeket veszi számba, amelyek speciális családnévformák funkcióját nyerték el. Hogy a családnevek többféle forrásainak arányait áttekintse, a CsnE. anyagát veszi alapul. A gyakorisági lista elején az eredetileg sajátosságot kifejező nevek állnak (*Nagy, Kovács, Tóth, Szabó* stb.). azután a referáló nevek következnek (*Farkas, Simon, Balázs* stb.). A természetes családnévrendszert a *Nagy, Kovács, Tóth, Simon* típusú elnevezések határozzák meg, s ezt színezik a jövevénynevek. A családnevek fontos forrásai a referáló nevek is. Ezek a szerkezetileg három típusba tartozó családnevek keletkezéstörténetileg sem alkotnak homogén kategóriát: az apa nevéből metonimiával, morfématikai szerkesztéssel és szintagmatikus szerkezetként is létrejöhetnek.

Utolsó személynév-fajtaként az affektív nevek kerülnek sorra. E másodlagos kategória tagjai bármely személynév-fajta egyedeiből létrehozhatók, többnyire alaki módosítással. Elemzésük elsősorban azoknak a nyelvi eszközöknek a bemutatására irányulhat, amelyeket a közösség a megalkotásukra egy-egy időszakban felhasznál. A mindennapi nyelvhasználat különböző szintjein, főképpen társadalmi vagy családi környezetben igen nagy súllyal vannak jelen. Feltételezhető, hogy a névfajta a személynévtörténet bármely korszakában, így az ómagyar korban is fontos lehetett.

Az affektív nevek morfológiai alapszerkezeti jellemzői közt a két legjelentősebb eljárás a névrövidítés és a képzés lehetett (együttesen is). A névrövidítés a 14. századig volt produktív (de egyes nyelvjárásszigeteken a mai napig is él). Affektív funkciójukkal csak lehetőségként számolhatunk. A képzők kapcsolódásában jelentős arányeltolódást tapasztalhatunk a rövidített személynévi töből való névképzés javára, de csak a jövevénynevekre érvényesen. A névrövidítés, bár ősi névalkotási mód volt, analógiaként szolgált az egyházi latin neveknek a magyarba való beilleszkedéséhez, de a szláv és német nyelvben is előfordulnak. Az ős- és ómagyar korban a személynévképzés és a becézés funkciója még nem vált szét. A korai ómagyar korig a formánsok szerepe az volt, hogy elősegítsék

a tulajdonévvé válást; ehhez társulhatott a becézés funkciója, egyúttal azt is elősegítette, hogy az idegen elem belesimuljon a magyar névrendszerbe.

Részproblémaként a szerző az alpnév és a származéknév viszonyát is tisztázni törekszik névelméleti síkon. A két terminus egymással szoros összefüggésben, egymást kölcsönösen meghatározva értelmezhető, állítja a szerző. Alpnév minden olyan személynév-alak, amelyből különböző névalkotási eljárásokkal újabb személynévformák alakulnak, származéknévnek minősülnek viszont azok a személynevek, amelyek valamely más személynévből másodlagosan keletkeztek. A személynévképzők és a képzett személynevek vizsgálatát azonban megnehezíti az, hogy számos névformáns a magyar és a szláv nyelvekben is előfordul, ezeknek a keletkezéstörténeti értékelése is bizonytalan. Ómagyar kori őseink tudatában a készen kapott idegen nevek és a magyar alkotások összekeveredhettek. Bizonyos képzők (*-ka, -ke, kó, -kő, -csa, -cse*) elterjedéséhez az is hozzájárulhatott, hogy az adott morféma a szláv nyelvekben is produktív személynévképző volt. Az alpnév és származéknév problematikájából a forma az, amely biztosabban tisztázható, a morfológia és struktúra mögötti funkcionális jelleg kevésbé megragadható. Azok a képzőelemek, amelyek a referáló funkciójú származéknéveket létrehozták, az affektív funkciót is hordozhatták.

4. Az első kötetet lezáró összegezés megállapítja, hogy a korai ómagyar kor személynév-rendszere sajátosságjelölő és referáló nevekből álló szisztémaként fogható fel, majd a nexusnevek révén hárombázisúvá válik. A nexusnevek megjelenése az egyes névfajtáknak a szerkezetben való használatával is együtt járt. A szakirodalomban használt *egyelemű, kételemű névrendszer* terminusokat is elméleti alapon bírálja a szerző. A névrendszer fejlődésének bármely időszakában egy személyhez több névforma is kapcsolódhatott, ezzel az egynevűség mint rendszermeghatározó jegy nem fér össze. A névformákat úgy írhatjuk a le a legeredményesebben, ha a szerkezetüket a bennük levő alpnévfajták alapján elemezzük. Tehát a szerző szerint a névformák egy-, két- vagy háromrészes voltáról kell beszélni aszerint, hogy bennük hány alpnévfajta jelenik meg. A családnevek megjelenése előtt az egyrészes névszerkezetek domináltak, az öröklődővé válás a két- vagy többrészes névformákat is életre keltette. Gazdag irodalomjegyzék és névmutató zárja az itt ismertetett kötetet, melynek témáját a szerző külön kötetként közzétett munkájában – az eredeti értekezés második felében – folytatja tovább.

B. GERGELY PIROSKA

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8096-6416>

Miskolci Egyetem

Bölcsészettudományi Kar

**JAKOB EBNER, Wörterbuch historischer Berufsbezeichnungen
[Történeti foglalkozásnevek szótára]**

Walter de Gruyter, Berlin–Boston, 2015. 1027 lap

Nem elsődlegesen névtani szakmunka, de névtani vonatkozásokban és tartalomban bővelkedő kiadvány a német nyelv történeti foglalkozásneveiről a közelmúltban megjelentetett